

"प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन मिशन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५"

नेपाल सरकार

कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय

कृषि विभाग

हरिभरभवन, ललितपुर

"प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन सिद्धान्त कार्यन्वयन कार्यविधि, २०७५"

सिंहदरवार, काठमाण्डौ

प्रस्तावना

बढ्दो जनसंख्यासँगै तीव्र रूपमा बृद्धि भईरहेको कृषि वस्तुहरुको माग पूर्ती गर्न कृषिको उत्पादन तथा उत्पादकत्व बृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने क्रममा कृषि क्षेत्रमा व्यवसायीकरणमा बृद्धि भै रहेको छ । कृषि उपजको बढ्दो माग र सीमीत खेतीयोग्य जमीनका कारण उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गर्न व्यावसायीक क्षेत्रहरुमा आयातित रासायनिक मल एवम् विषादीको अनियन्त्रित र असन्तुलित प्रयोग भईरहेको छ । फलस्वरूप, माटोको अम्लियपना बृद्धि हुनाका साथै माटोको संरचना रुखो एवं कडा हुँदै गईरहेको छ भने जैविक विविधताको हास तथा वातावरणमा समेत प्रतिकूल असर परीरहेको छ । बालीलाई रोग कीराबाट जोगाउन प्रयोग गरिने विषादीहरुको अवैज्ञानीक ढङ्गबाट प्रयोग हुँदा उत्पादित वस्तुहरु विषाक्त रुपमानै बजारीकरण भई आम उपभोक्ताहरुले प्रयोग गरिरहेका तथ्य बाहिर आईरहेका छन् । तसर्थ आयातित रासायनिक मल एवम् विषादीको बढ्दो प्रयोग तथा सो को अवशेषबाट मानव स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने प्रतिकूल असरलाई न्यूनीकरण गर्दै स्वस्थ कृषि उपज उत्पादन गर्नु आजको आवश्यकता भएको छ । स्थानीय प्राकृतिक श्रोत साधनको संरक्षण, सम्बर्द्धन र सन्तुलित उपयोग गरी दीगो कृषि उत्पादन मार्फत कृषि क्षेत्रका साथै समग्र मुलुकको आर्थिक विकास गर्ने लक्ष्य हाँसिल गर्न प्राङ्गारिक कृषि प्रणालीले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्न सक्ने देखिन्छ । एकातर्फ नेपालको भौगोलिक अवस्था, जलवायुको विविधता, अवलम्बन गरिएको खेती प्रणाली एवं कृषि कर्ममा उत्पादन सामग्रीको प्रयोगको अवस्था आदिका कारणले प्राङ्गारिक खेती प्रणालीको संभावना रहेको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ आन्तरिक उपभोक्ताहरुको स्वास्थ्य प्रतिको सजगता, क्रय शक्तिमा भएको बृद्धि, स्थानीय वालीहरुको प्रयोगमा रुची आदिले गर्दा आन्तरिक बजारमा सुरक्षित उपजको माग बढ्दै गएकोले नेपालमा प्राङ्गारिक उत्पादन र बजारीकरणको संभावनामा समेत बृद्धि भएको छ । यसका अलावा अन्तर्राष्ट्रिय बजारहरुमा समेत प्रमाणित प्राङ्गारिक उपजहरुको माग बढ्दै गएकोले उत्पादित प्राङ्गारिक उपजहरुको बजार मागमा समेत बृद्धि हुने देखिन्छ । यसै सन्दर्भमा नेपालको संविधानको भाग-४ राज्यको निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व अन्तर्गत नागरिकका आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी नीतिमा जलवायु र माटो अनुकूलको खाद्यान्न उत्पादनलाई प्रोत्साहन गरी खाद्यान्नको दीगो उत्पादनको व्यवस्था गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । साथै "दीगो विकास लक्ष्य २०१५-२०३०", राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१, कृषि ब्यवसाय प्रवर्द्धन नीति २०६३, चालु १४ औं त्रि-वर्षिय योजना, एवं कृषि विकास रणनीति २०७२ जस्ता निर्देशक नीतिहरुमा समेत प्राङ्गारिक खेतीलाई प्रोत्साहन गरिएको छ । यसका अलावा "आ.व. २०७५/७६ को वजेट वक्तव्य", "कृषि, पशुपन्छी, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी क्षेत्र रूपान्तरणको मार्गचित्र, २०७५", आ.व. २०७५/७६ को नीति तथा कार्यक्रम मार्फत नेपाल सरकारले प्राङ्गारिक उत्पादन गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिई युवा कृषकहरुलाई प्राङ्गारिक खेतीमा आकर्षित गर्ने लक्ष्य अङ्गिकार गरेको छ । उक्त कार्यलाई मूर्तरूप प्रदान गरी प्राङ्गारिक कृषि उत्पादन कार्यलाई अभियानको रूपमा लैजानको लागि आ.व.२०७५/७६ मा बजेट समेत विनियोजन रहेको छ । यसर्थ देशमा प्राङ्गारिक कृषि उत्पादन र बजारीकरणको पूर्ण मूल्य शृङ्खलाको विकासमा सहयोग गर्न तथा

उत्पादक र उपभोक्ता बीच दीगो सम्बन्ध बनाई दीगो कृषि उत्पादन, बजारीकरण र उपभोगका लागि सहज रूपमा कार्यक्रम संचालन गर्न नेपाल सरकारद्वारा यो "प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन मिशन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५" लागू गरीएको छ ।

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

- (१) यो कार्यविधिको नाम "प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन मिशन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५" रहेको छ।
- (२) यो कार्यविधि नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मितिबाट प्रारम्भ हुनेछ।

२. परिभाषा: (१) विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा -

- (क) "प्राङ्गारिक कृषि" भन्नाले दीगो पर्यावरण र पारिस्थितिकीय प्रणाली, सुरक्षित, गुणस्तरीय तथा पोषणयुक्त खाना, प्राणी जातिको कल्याण र सामाजिक न्यायका लागि कृषि प्रणालीमा प्रयोग हुने निश्चित प्रक्रियाहरूको एकिकृत उपागमलाई जनाउँदछ।
- (ख) "प्राङ्गारिक खेती" भन्नाले प्राङ्गारिक कृषि प्रणाली अपनाई गरिएको कृषि वस्तुलाई जनाउदछ भने "प्राङ्गारिक तरकारी खेती" ले तरकारी, मसला तथा आलु खेतीलाई, "प्राङ्गारिक फलफूल खेती" ले फलफूल, चिया तथा कफि र "प्राङ्गारिक खाद्यान्न खेती" ले खाद्यान्न, तेलहन तथा दलहन खेतीलाई जनाउदछ।
- (ग) "प्राङ्गारिक कृषि उत्पादन" भन्नाले नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालयद्वारा जारी गरिएको प्राङ्गारिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन प्रणालीको राष्ट्रिय प्राविधिक मापदण्ड सम्बन्धी निर्देशिका, २०६४ बमोजिम उत्पादित कृषि उत्पादन सम्झनुपर्दछ। सो शब्दले उत्पादक र उपभोक्ता लगायतका सरोकारवालाहरूको सहभागीतामा स्थानीय परिवेश अनुसार तयार गरिएको मापदण्ड बमोजिम उत्पादित तरकारी, खाद्यान्न तथा फलफूल उत्पादन समेतलाई जनाउँछ ।
- (घ) "प्राङ्गारिक उत्पादन" अर्थात "Organic Certified Product" भन्नाले "सम्बन्धन प्राप्त प्रमाणीकरण निकाय" ले प्रमाणीत गरी प्राङ्गारिक उत्पादनको लोगो लगाएको उत्पादन सम्झनुपर्दछ।
- (ङ) "प्राङ्गारिक रूपान्तरण उत्पादन" अर्थात "Organic in-conversion product" भन्नाले "सहभागीतामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली" र "आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली" अन्तर्गत उत्पादित स्वघोषित उत्पादन सम्झनु पर्दछ।
- (च) "रासायनिक विषादी प्रयोग नगरिएको उत्पादन" अर्थात "Product without Use of Chemical Pesticide" "PWUCP" भन्नाले रासायनिक विषादी प्रयोग नगरी सुरक्षित उत्पादन गर्दै कम्तीमा

आगामी ६ वर्ष भित्र प्राङ्गारिक उत्पादन प्रतिवृद्धि जाहेर गरेको प्राङ्गारिक खेतीतर्फ उन्मुख उत्पादक बाट उत्पादित स्वघोषित उत्पादन सम्झनुपर्दछ।

- (छ) “परम्परागत कृषि उत्पादन” अर्थात “Traditional Agriculture Product” “TAP” भन्नाले रासायनिक पदार्थ अनुपस्थित क्षेत्रबाट उत्पादन भएको रैथाने तथा स्थानीय जातका वालीहरूको स्वघोषित उत्पादनलाई सम्झनुपर्दछ।
- (ज) “प्रमाणीकरण निकाय” भन्नाले सम्बन्धन प्रदायक निकायबाट सम्बन्धन प्राप्त गरेको प्रमाणीकरण निकाय जसले प्राङ्गारिक पदार्थ भनी बजारीकरण कार्यका लागि उत्पादन, प्रशोधन, परिचालन, लेबलिङ्ग र आयात कार्यको मूल्यांकन गर्ने गर्दछ।
- (झ) “प्रमाणीकरण” भन्नाले अग्रिमरूपमा पहिचान गरिएको एवं विश्वासिलो प्रक्रिया अपनाई कुनै कृषि उपजको निर्धारित गुणस्तर कायम गर्नका लागि पुरा गर्नुपर्ने शर्तहरू पुरा गरिएको छ भनी तेस्रो पक्षले दिने लिखित सुनिश्चितता सम्झनुपर्दछ।
- (ञ) “प्राङ्गारिक उत्पादन क्षेत्र” भन्नाले प्राङ्गारिक कृषिको सिद्धान्त अनुसार खेती प्रणाली अपनाईएको उत्पादन क्षेत्र सम्झनुपर्दछ।
- (ट) “प्रमाणीकरण चिन्ह” भन्नाले प्रमाणीकरण निकायले सञ्चालन गरेको प्रमाणीकरण कार्यक्रममा आवश्यक पर्ने शर्तहरू पुरा गरेको प्रमाणित गर्नका लागि दिइने चिन्ह सम्झनुपर्दछ।
- (ठ) “निरीक्षक” भन्नाले प्रमाणीकरण गर्ने निकायले सम्बन्धीत प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनको उत्पादन, प्रशोधन तथा वितरण प्रक्रिया निरीक्षण गर्नका लागि तोकिएको व्यक्ति सम्झनुपर्दछ। सो शब्दले मूल्याङ्कनकर्ता समेतलाई जनाउँछ।
- (ड) “सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली” वा “Participatory Guarantee System” वा “PGS” भन्नाले उत्पादक र उपभोक्ता लगायतका सरोकारवालाहरूको सहभागीतामा स्थानीय परिवेश अनुसार सञ्चालन हुने प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनको गुणस्तर निर्धारण प्रणाली सम्झनुपर्दछ।
- (ढ) “आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली” वा “Internal Control System” वा “ICS” भन्नाले उत्पादकहरूलाई संगठित गराई प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनको प्रमाणीकरणमा पहुँच बढाउन तथा प्रमाणीकरणको खर्च घटाउन उत्पादकहरू बाटै गरिने सामुहिक प्रमाणीकरणको प्रकृया सम्झनुपर्दछ।
- (ण) सम्भाग १: रासायनिक पदार्थ अनुपस्थित निर्वाहमुखी वा अर्ध व्यावसायिक क्षेत्र (By Default Organic Area) भन्नाले जमीनमा कुनै रासायनिक पदार्थहरूको प्रयोग नभएको, स्थानीय जात तथा रैथाने वालीहरू उत्पादन भैरहेको, तुलनात्मकरूपमा कम उत्पादकत्व भएको, न्यूनतम प्रयासले पूर्ण प्राङ्गारिक क्षेत्र घोषणा गर्न सकिने, निर्वाहमुखी वा अर्ध व्यावसायीकरूपमा खेती भैरहेका, शहरी क्षेत्रबाट टाढा रहेका क्षेत्रहरू सम्झनुपर्दछ।
- (त) सम्भाग २: शहर आसपासका व्यावसायिक उत्पादन क्षेत्र (Peri-Urban Area) भन्नाले खेती प्रविधिमा रासायनिक विषादीहरूको अनियन्त्रित तथा असन्तुलित प्रयोग भईरहेको, तत्काल पूर्ण प्राङ्गारिकमा

15.11.11

साचिव

- जान कठीन, सघन खेती प्रणाली बढी उत्पादकत्व भएका, सिंचाई तथा सडकको सहज पहुच भएका व्यावसायीकरूपमा खेती, भइरहेका शहर आसपासका क्षेत्रहरूलाई सम्झनुपर्दछ ।
- (थ) कार्यान्वयन इकाई: कार्यान्वयन इकाई भन्नाले मिशन कार्यक्रम सन्चालनको लागि मुख्य रूपमा जिम्मेवार कृषि विभाग मातहतमा रहने केन्द्रीय मिशन कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाईलाई बुझाउँछ ।
- (द) कृषक पहिचान चिन्ह: परिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने कृषक समुहले आफ्नो उपज पहिचानको लागि प्रयोग गर्ने चिन्हलाई बुझाउँछ ।

३. कार्यक्रमको उद्देश्य

- (१) रासायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग न्यूनीकरण गर्दै सुरक्षित कृषि उपजको उत्पादन तथा बजारीकरण प्रवर्द्धन गर्ने ।
- (२) व्यावसायीक रूपमा कृषि उत्पादन भइरहेका क्षेत्रमा रासायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग क्रमशः न्यूनीकरण गर्दै प्राङ्गारिक खेतीतर्फ उन्मुख गराउने ।
- (३) निर्यातमुखी कृषि उपजहरूको प्राङ्गारिक उत्पादन एवं प्रमाणीकरणका लागि सहयोग गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।
- (४) व्यावसायीक प्राङ्गारिक तथा रैथाने वालीहरूको उत्पादन र बजारीकरणबीचको दूरीलाई कम गर्दै विशेष प्राङ्गारिक मूल्य श्रृङ्खलाको विकास गर्ने ।
- (५) प्राङ्गारिक उत्पादनका लागि आवश्यक पर्ने गुणस्तरीय प्राङ्गारिक मल, बीउ, जैविक विषादी, सुरक्षित उत्पादन संरचना आदीको व्यवस्था गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न सहयोग गर्ने ।
- (६) व्यावसायीक प्राङ्गारिक खेतीद्वारा रोजगारीको श्रृजना र आय आर्जनमा वृद्धि ल्याउन ग्रामीण एवं शहर आसपासका कृषकहरूलाई संगठीत गर्ने ।

10/7/19
साचिव

प्राञ्जारिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रमको रणनीति

४. रणनीति

(१) प्राञ्जारिक खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रमलाई व्यवस्थित र उपलब्धिमूलक रूपमा संचालन गर्न नेपाल सरकारद्वारा देहाय बमोजिमका रणनीतिहरू अबलम्बन गरिनेछन् -

- (क) देशको भौगोलिक स्थिति, खेती प्रणाली र व्यवसायीकरणको तुलनात्मक अवस्था, उत्पादन सामाग्रीको उपलब्धता र प्रयोग, परम्परागत ज्ञान र सीपको आधारमा मुख्यतः निम्न लिखित दुई क्षेत्रहरूलाई संभागको रूपमा वर्गीकरण गरी कार्यक्रम संचालन गरिनेछः
- (ख) संभाग १: रासायनिक पदार्थ अनुपस्थित निर्वाहमुखी वा अर्ध व्यावसायिक उत्पादन क्षेत्रहरू (By Default Organic Production Area)
- (ग) संभाग २: शहर आसपासका व्यावसायिक उत्पादन क्षेत्र (Peri-Urban Production Area)
- (घ) सहकारी तथा सामूहिक प्राञ्जारिक उत्पादन एवं बजारीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्दै वृहत प्राञ्जारिक उत्पादन क्षेत्र (Cluster वा zone) निर्माण गरिनेछ ।
- (ङ) आगामी वर्षहरूमा प्रभावकारी ढंगले कार्यक्रम संचालन गर्न प्राञ्जारिक उत्पादन क्षेत्रफल, उत्पादन, उत्पादकत्व, उत्पादन एवम् बजारीकरणमा संलग्न कृषक, फार्म/कम्पनी, उत्पादन सामाग्री आपूर्तिकर्ता आदीको अभिलेख राखिनेछ ।
- (च) संभाग १ अन्तर्गतका क्षेत्रहरूमा खाद्यान्न, तरकारी तथा फलफूलवाली लगायतका स्थानीय जातहरू, रैथाने वालीहरूको क्षेत्र विस्तार, उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि तथा यस्ता वालीहरूको मागमा वृद्धि गर्न बजार प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
- (छ) प्राञ्जारिक उत्पादनको लागि आवश्यक पर्ने उत्पादन सामाग्री उत्पादन, आयात र वितरण तथा प्राञ्जारिक उपजको बजारीकरणमा नीजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- (ज) देशमा हाल भैरहेको उत्पादन प्रणालीलाई मध्यनजर गर्दै भविष्यमा पूर्ण प्राञ्जारिक को लक्ष्य सहित कृषि उपजलाई निम्न ४ किसिममा वर्गीकरण गरी उत्पादन एवं बजारीकरण गरिनेछ -
- (१) "प्राञ्जारिक उत्पादन" अर्थात "Organic Certified Product" "OCP"
  - (२) "प्राञ्जारिक रूपान्तरण उत्पादन" अर्थात "Organic in-conversion product" "OICP"
  - (३) "रासायनिक विषादी प्रयोग नगरिएको उत्पादन" अर्थात "Production without use of Chemical Pesticides" "PWUCP"
  - (४) "परम्परागत कृषि उत्पादन" अर्थात "Traditional Agriculture Product" "TAP"

साचिव

(Handwritten signatures and initials)

प्राञ्चारिक कृषि प्रवर्द्धन मिशन तथा संचालन विधि

५. कार्यक्रम लागु हुने क्षेत्र र समयवधि:

- (१) यो कार्यक्रम आ.व. २०७५/७६ देखि लागु भई कम्तीमा ५ वर्षको लागी संचालन गरीनेछ । त्यस पश्चात सम्भाव्यता र कार्यक्रमको नतिजा हेरी आवश्यक परेमा परिमार्जन सहित लागु गरीनेछ ।
- (२) प्रदेशस्तरबाट संचालन गरीने क्रियाकलापहरु शुरुको वर्ष अर्थात आ.व. २०७५/७६ मा प्रदेश नं ३ र गण्डकी प्रदेशका संभाग १ र संभाग २ का क्षेत्रहरुमा लागु गरीनेछ र आगामी वर्षहरुमा सम्भाव्यता, कार्यक्रमको प्रभावकारिता र विनियोजित बजेटका आधारमा अन्य प्रदेशहरुमा क्रमैसंग विस्तार गर्दै लगिनेछ ।
- (३) त्यसैगरी संघीयस्तरबाट संचालन हुने क्रियाकलापहरुको प्रकृती र आवश्यकता हेरी देशैभरी लागु गरिनेछ ।

६. कार्यक्रममा छनौट गरिने वालीहरु

- (१) संभाग १ अन्तर्गतका क्षेत्रहरुमा रैथाने तथा स्थानीय जातका खाद्यान्न, तरकारी, मसला, फलफूल लगायतका वालीहरुलाई प्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम संचालन गरीनेछ ।
- (२) संभाग २ अन्तर्गतका क्षेत्रहरुमा विशेष गरी आलु, तरकारी, मसलावाली तथा केरा, मेवा जस्ता फलफूल वालीलाई छनौट गरी कार्यक्रम संचालन गरीनेछ ।

७. संचालन हुने क्रियाकलापहरु

- (१) सम्भाग १ अन्तर्गत रैथाने तथा स्थानीय जातका खाद्यान्न, तरकारी तथा फलफूल वालीको उत्पादन तथा बजार प्रवर्द्धन सम्बन्धी देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरु संचालन गरीनेछ -

(क) सचेतना अभिवृद्धि (Awareness Creation) - यस कार्यक्रम अन्तर्गत रैथाने वालीको महत्व तथा यि वालीले खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा पुर्याउने योगदानबारे आम मानिसमा सचेतना जगाउन संचालन गरिनेछ । तालिम, अन्तरक्रिया, छापा तथा विद्युतीय संचार माध्यम मार्फत् प्रचार प्रसार आदि यस अन्तर्गत संचालन हुने मुख्य क्रियाकलापहरु रहेका छन् । यस अन्तर्गत संचालनहुने कार्यक्रमहरु निम्नानुसार रहेका छन् -

- (१) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवक तथा आइ पि एम सहजकर्ताहरुलाई खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा रैथाने वालीको महत्व सम्बन्धी ३ दिने तालिम
- (२) स्थानीय तथा राष्ट्रिय स्तरका विद्युतीय तथा छापा संचार माध्यम मार्फत् प्रचार प्रसार गर्ने (एफ एम बाट जानकारी मूलक/सन्देश, भिडियो वृत्तचित्र निर्माण तथा प्रसारण, होर्डिङ्ग बोर्ड, पर्चा/पम्पलेट/बुकलेट तयारी तथा प्रकाशन, मेला महोत्सवमा प्रदर्शन, सडक नाटक आदी)

10/11

11/11

12/11

साँचव

(३) ख्याती प्राप्त कलाकार/राष्ट्रिय व्यक्तित्वसँगको सहयोगमा सूचना तथा सन्देश उत्पादन प्रशोधन र प्रसारण

(४) कार्यक्रमबारे छलफल गर्न सरोकारवाला निकायहरु बीच अभिमूखीकरण गोष्ठी

(५) Nutrient Analysis गरी सचेतना कार्यक्रम संचालन : यो क्रियाकलाप खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागसँगको समन्वयमा संचालन हुने

(ख) उत्पादन सामग्री आपूर्ति तथा प्रविधि (Input supply and Technology) — यस क्रियाकलामा कृषक समूह, सहकारी, निजी उद्यमी तथा सामुदायिक बीउ बैंक व्यवस्थापन समिति समावेश हुन सक्नेछन् । अनुदानमा बीउ प्राप्त गर्न कृषकको हकमा कम्तीमा ५ रोपनी तथा समूह, सहकारी वा सामुदायिक बीउ बैंक व्यवस्थापन समितिको हकमा क्लष्टरमा कम्तीमा २० रोपनीमा रैथाने बालीको खेति गरिएको हुनुपर्नेछ । बीउ विजनको आपूर्ति बाली विकास तथा कृषि जैविक विविधता संरक्षण केन्द्रबाट तोकिएका संस्थाबाट उपलब्ध गराइनेछ । यस अन्तर्गत निम्नानुसारका कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ -

(१) रैथाने बाली उन्नत खेती प्रविधि बारे ३ दिने तालिम

(२) तालिम म्यानुअल तयारी तथा प्रकाशन

(३) ८५ प्रतिशत अनुदानमा रैथाने बालीका स्थानीय तथा उन्नत जातका बीउ वितरण

(४) रैथाने बालीको बीउ ढुवानीका लागि शतप्रतिशत अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।

(५) नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदबाट निर्धारित कार्यविधि अनुसार प्रदर्शन तथा जातीय छनौटका क्रियाकलाप संचालन ।

(६) ८५ प्रतिशत अनुदानमा थ्रेसिड मेसिन उपलब्ध गराउने ।

(७) प्रविधि अनुसरणका लागि Cross learning Visit/Travelling Seminar संचालन गर्ने

(८) Diversity Block स्थापना गर्ने : विभिन्न रैथाने बालीहरुको संकलन गरी संरक्षण गर्ने उद्देश्यले यो क्रियाकलाप संचालन गरिनेछ । यस क्रियाकलापको संचालन सामुदायिक बीउ बैंक कार्यविधि २०६५ बमोजिम हुनेछ ।

(ग) उत्पादन विविधकरण (Product diversification) — यस अन्तर्गत निम्नानुसारका क्रियाकलापहरु संचालन गरिनेछ -

(१) होटल व्यवसायी, होमस्टे संचालक, उद्यमी, सामुदायिक बीउ बैंकका सदस्य, कृषक समूह तथा सहकारीका सदस्यहरुलाई उत्पादन विविधिकरण सम्बन्धी ३ दिने तालिम संचालन ।

(२) उत्पादन विविधिकरण तालिम लिने सहभागीलाई सम्झौता गरी शत प्रतिशत अनुदानमा औजार उपकरण तथा वस्तुगत सहयोग ।

✓ अनुदान सहयोग प्राप्त गरेका सहभागीलाई अनिवार्य रूपमा सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिम रैथाने बालीको उत्पादन विविधिकरण गरी बजारमा आपूर्ति गर्नु पर्नेछ ।

Handwritten signature

Handwritten signature

Handwritten signature
सचिव

- ✓ अनुदान लिने तथा सम्झौता बमोजिम कार्यक्रमहरू सहभागीलाई अनुदान दूरुपयोग गरेवापत अनुदान रकम असुल उपर गरिनेछ
- (३) रैथाने बालीको प्याकेजिड र लेवलिडगमा शत प्रतिशत अनुदान सहयोग ।
- (४) उत्पादन विविधिकरणका लागि आवश्यक पर्ने औभन लगायतका उपकरणमा ५० प्रतिशत अनुदान सहयोग ।
- ✓ यस क्रियाकलामका रैथाने बालीको प्रवर्द्धन तथा संरक्षणमा संलग्न रहेका कृषक समूह सहकारी निजी उद्यमी तथा सामुदायिक बीउ बैंक व्यवस्थापन समिती समावेश हुन सक्नेछन् ।
- ✓ रैथाने बालीको उत्पादन तथा बजारीकरणमा संलग्न कृषक समूह सहकारी निजी उद्यमी तथा सामुदायिक बीउ बैंक व्यवस्थापन समितिलाई मात्र यस किसिमको अनुदान उपलब्ध गराइनेछ ।
- ✓ लाभग्राहिसँग सम्झौता बमोजिम अनुदान सहयोग उपलब्ध गराइनेछ
- ✓ अनुदान प्राप्त गर्ने लाभग्राहीले प्राप्त गरेको सामग्री सम्बन्धित कार्यको लागि मात्र प्रयोग गर्नुपर्नेछ । अनुदान लि

(५) उत्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम

- ✓ यो क्रियाकलाप अन्तरगत समूह, सहकारी, निजी उद्यमीहरू सहभागी हुन सक्नेछन् ।
- ✓ रैथाने बालीको उत्पादन गर्ने तथा रैथाने बालीको उत्पादन विविधिकरण गर्ने कृषक समूह, सहकारी वा सामुदायिक बीउ बैंक यस कार्यक्रम संलग्न हुन सक्नेछन् ।
- ✓ कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि सूचित भएका र क्लष्टरमा रैथाने बाली उत्पादन गरी प्याकेजिङ्ग र ब्रान्डिङ्ग गरी बजारमा उपलब्ध गराउने समूह तथा सहकारीका सदस्यहरूलाई प्रति रोपनी २ हजारका दरले प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराइनेछ ।
- ✓ रैथाने बालीको बीउ उत्पादनमा सहभागी हुने समूह, सहकारी र सामुदायिक बीउ बैंकका सदस्यहरूलाई आवश्यकता अनुसारको सुपरिवेक्षण, प्याकेजिङ्ग, लेवलिङ्ग, ट्यागिङ्ग र ब्रान्डिङ्ग गरी बीउ उत्पादन तथा बजारीकरण गरे वापत प्रति केजी उत्पादनका लागि रु ५० का दरले प्रोत्साहन रकम उपलब्ध गराइनेछ ।
- ✓ प्रोत्साहन अनुदान प्राप्त गर्न सिफारिस गरिएको प्रविधि अपनाई रैथाने बालीको खेती गर्नु पर्नेछ ।

(घ) बजारीकरण सहयोग (Marketing support) — सम्भाग १ अन्तर्गतका बालिहरूको प्राङ्गारिक उत्पादनलाई बजारसम्म लैजान सहयोग पुग्ने गरी निम्नानुसारका क्रियाकलापहरू संचालन गरिनेछ

(१) ८५ प्रतिशत अनुदानमा रैथाने बालीका उत्पादन विक्री कक्ष (Selling Center) निर्माण

सचिव